

УДК 371.134: 364

DOI: 10.24144/2524-0609.2019.44.102-105

Логвиненко Тетяна Олександрівна

доктор педагогічних наук, професор

завідувач кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

м.Дрогобич, Україна

tetyana_social@ukr.net

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-4416-216X>

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Анотація. У статті досліджується проблема науково-дослідницької діяльності майбутніх фахівців соціальної сфери. Встановлено, що науково-дослідницька діяльність актуалізується низкою взаємопов'язаних чинників: соціально-економічних (загострення традиційних для суспільства соціальних проблем та виникнення нових, постійне вдосконалення нормативно-правової бази), організаційно-управлінських (розвиток системи соціального захисту населення, технологізація соціальної роботи), педагогічних (впровадження дослідницької складової в системі професійної освіти). Метою статті є виявлення особливостей науково-дослідницької діяльності як чинника підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. Методи дослідження: аналіз, синтез, конкретизація, узагальнення (застосовувались для вивчення теоретичних концепцій, поняттєво-термінологічного апарату, формулювання авторських узагальнюючих висновків). Обґрунтовано, що у вітчизняній освітній практиці науково-дослідницька підготовка реалізується на основі системного, культурологічного, особистісно-діяльнісного, аксіологічного, контекстного підходів. Найбільш поширеними формами навчання є: лекція, семінар, консультація, лабораторні і практичні заняття, підготовка курсової і дипломної роботи, практика, конференція, конкурс наукових робіт, олімпіада, самостійна робота.

Ключові слова: фахівці соціальної сфери; науково-дослідницька діяльність; професійна підготовка; наукові підходи; форми і методи науково-дослідницької підготовки.

Вступ. Завдання професійної освіти на сучасному етапі пов'язані з розробкою ефективної стратегії підготовки фахівців соціальної сфери, здатних до творчої результативної діяльності в умовах динамічної системи суспільних відносин і соціальних структур. Готовність особистості до цих процесів може бути забезпечена через тривалу, різнобічну і багато-профільну професійну підготовку, що базується на принципах варіативності, особистісної спрямованості, відкритості і гармонізації. Провідним напрямом удосконалення професійної компетентності сучасного фахівця є його активна участь у науково-дослідницькій діяльності (НДД), що стимулює і забезпечує досягнення високого рівня розвитку наукового, комунікативного і культурно-освітнього досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підготовки соціальних працівників і соціальних педагогів висвітлюється у багатьох публікаціях вітчизняних і зарубіжних дослідників (С.Архипової, О.Безпалько, З.Бернфельда, О.Вільманна, М.Доуела, А.Капської, О.Карпенко, І.Козубовської, В.Раєвського, Л.Мишик, В.Поліщук). Основа організації НДД майбутніх фахівців різних професійних галузей в умовах ЗВО присвячені праці Г.Артемчук, В.Мюррея, Л.Нортон та ін. Разом з тим, аналіз теоретичних і практичних досліджень засвідчує, що недостатньо розкриті можливості науково-дослідницької діяльності в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери.

Метою статті є виявлення особливостей науково-дослідницької діяльності як чинника підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. **Завдання дослідження:** проаналізувати сутність науково-дослідницької діяльності в теоретичному дискурсі вітчизняних і зарубіжних дослідників; виявити специфіку науково-дослідницької діяльності в процесі підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери.

Методи дослідження: аналіз, синтез, конкретизація, узагальнення (застосовувались для вивчення теоретичних концепцій, поняттєво-термінологічного апарату, формулювання авторських узагальнюючих

висновків).

Виклад основного матеріалу. Різномплановий характер діяльності фахівця соціальної сфери, що спрямована на комплексне вивчення і застосування соціально-педагогічного потенціалу соціуму, можливостей його впливу на особистість, вимагає наявності в нього певного рівня готовності до науково-дослідницької діяльності. Дослідницька функція є необхідною і затребуваною в сфері соціальної педагогіки, соціальної роботи, соціальної політики і соціального менеджменту. Зокрема, в сфері соціально-педагогічної роботи вона розуміється як особливий вид діяльності фахівця, що передбачає наукове дослідження конкретного педагогічного процесу, визначення шляхів і засобів його вдосконалення.

Так, дослідник В. Загвязинський зазначає, що соціально-педагогічна діяльність є дослідницькою. Саме дослідницька складова поєднує науковий пошук і освітній процес. На думку вченого, бути фахівцем-дослідником – значить вміти знаходити нове в соціальних і педагогічних явищах, виявляти в них приховані закономірності. Для цього необхідним є володіння загальною культурою, професійними вміннями, певним досвідом роботи і деякими спеціальними знаннями, вміннями і навичками (спостерігати, аналізувати і узагальнювати, виокремлювати головне, прогнозувати розвиток явища, бачити альтернативи тощо) (Загвязинський, 2002). У даному контексті автора закладена ідея необхідності формування готовності майбутнього фахівця соціальної сфери до науково-дослідницької діяльності.

В той же час дослідження В. Краєвського засвідчують, що не тільки вчений, а й кожний працівник соціально-педагогічної сфери повинен уміти науково описувати власні практичні дії і обґрунтовувати їх на рівні певного явища. Тільки так, на думку вченого, можна перейти від пізнавального описання певного процесу чи явища до нормативного (Краєвський, 2002). Мова йде про наявність розвинених компетенцій фахівця, які відображають суть і структуру науково-дослідницької діяльності:

– аналітична – теоретичний аналіз процесів,

що відбуваються в суспільстві і здійснюють негативний вплив на становище і розвиток людини; знання суті наукових і соціальних явищ та процесів, вміння виокремлювати факти кризового стану соціуму, визначати ключову ідею, шляхи її реалізації;

- методологічна – володіння спеціальними знаннями про НДД і форми її організації, вміння вибудовувати логічний ланцюжок формулювання гіпотези та способів її доведення;

- концептуальна – передбачає розуміння теоретичних основ професії соціального педагога (соціального працівника), вміння аналізувати, синтезувати і формулювати соціальну проблему;

- інтегративна – здатність поєднувати теорію і практику в процесі вирішення певної проблеми; розуміння фахівцем соціальної сфери широкого культурного, економічного і соціального контексту, в межах якого відбувається професійна діяльність, тобто здатність інтегрувати специфічне, унікальне і загальне;

- адаптивна – вміння прогнозувати на макро-, мезо-, мікрорівнях і бути готовим до певних змін у рамках професійної діяльності.

Дослідницька діяльність фахівця соціальної сфери актуалізується низкою взаємопов'язаних чинників: соціально-економічних (загострення традиційних для суспільства соціальних проблем та виникнення нових, постійне вдосконалення нормативно-правової бази), організаційно-управлінських (розвиток системи соціального захисту населення, технологізація соціальної роботи), педагогічних (впровадження дослідницької складової в професійній освіті та ін.).

При цьому, під науково-дослідницькою діяльністю фахівця соціальної сфери вчені розуміють:

- системно-інтегроване утворення, спрямоване на комплексне дослідження соціальних проблем клієнта, групи, сім'ї та ін., що проявляється в умінні вивчати і вирішувати зазначені проблеми засобами соціально-педагогічного моделювання, проектування і прогнозування, конструювання та здатності вибудовувати власну систему НДД (Голуб, 2011);

- наявність базових дослідницьких вмінь – методологічних (аналізувати теоретичні явища, узагальнювати проблему дослідження, застосовувати теоретичні знання на практиці, знаходити наукове вирішення проблеми), методичних (проводити експеримент; використовувати методи наукового дослідження; будувати систему операцій, досліджень), технічних (користуватися бібліографічними та іншими каталогами, працювати з обладнанням під час дослідження, ілюструвати таблиці, схеми, цитувати літературу, оформлювати науково-дослідну роботу) (Черньонков, 2012).

Ми поділяємо думку науковців, щодо визначальної ролі дослідницьких вмінь у процесі НДД фахівців соціальної сфери. Проте вважаємо доцільним доповнити проаналізовані визначення наявністю певного досвіду науково-дослідницької діяльності, набутого в процесі професійної підготовки студентів у закладі вищої освіти. У цьому контексті під НДД фахівців соціальної сфери будемо розуміти особливий вид інтелектуально-творчої діяльності, який формується в результаті функціонування механізмів пошукової активності і базується на розвинених дослідницьких вміннях та досвіді дослідницької поведінки.

Традиційно вітчизняна вища школа використовувала НДД студентів для підвищення рівня професійної компетентності випускників: студентський творчий потенціал широко застосовувався для вирішення актуальних проблем суспільства. Ця тенденція

уможливила не тільки розвиток наукових шкіл, а й пошук найбільш обдарованих і талановитих студентів, які демонструють здатність до науково-дослідницької діяльності. В рамках нашого дослідження НДД студентів розглядається як один з найважливіших результатів професійної підготовки з позиції становлення професіоналізму і гармонійного розвитку особистості суб'єкта діяльності, а також формування готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до НДД.

Узагальнення результатів досліджень щодо науково-дослідницької підготовки майбутніх фахівців різних професійних галузей у вітчизняних закладах вищої освіти засвідчило про відсутність єдиних підходів до цього процесу, проте дало можливість визначити певні тенденції в її організації. Так, провідними науковими підходами є системний, особистісний, контекстний, культурологічний, аксіологічний.

Системний підхід (В. Афанасьєв, І. Блауберг, В. Ковальчук) передбачає, по-перше, формування готовності студентів до НДД на основі дисциплін предметної підготовки, а по-друге, вплив на різні аспекти особистості: мотиваційно-ціннісний, інтелектуальний, поведінковий, емоційний.

Особистісно-діяльнісний (К. Альбуханова-Славська, Л. Виготський, М. Каган, С. Рубінштейн) – базується на єдності процесів удосконалення особистості і розвитку діяльності. Оскільки мова йде про професійну підготовку, то навчання повинно відбуватися в діяльності, яка є адекватною майбутній професії і зумовлює активізацію творчого потенціалу студентів.

Культурологічний підхід (Г. Бал, Н. Гарашкіна, В. Гура, О. Гуренко) враховує умови та культуру суспільства, в якому знаходиться людина. Культура певного народу становить основу розвитку нових поколінь. Тому той рівень культури, на якому знаходиться суспільство, пред'являє до системи освіти вимоги діяти культуроорієнтовано, з метою виховання освічених, інтелектуальних людей.

Аксіологічний підхід (В. Вікторов, І. Ісаєв, О. Шевнюк) передбачає формування в майбутніх фахівців соціальної сфери стійкої системи соціально-професійних цінностей як провідного чинника мотивації професійного розвитку. Емоційно-ціннісне ставлення до індивідуальної НДД більшою мірою визначає її ефективність, надаючи особистісного сенсу.

Контекстний підхід (О. Вербицький, Е. Джонсон, Т. Дубовицька). Відповідно до нього засвоєння соціального досвіду відбувається через активну діяльність суб'єкта. Реалізація контекстного навчання зумовлює необхідність впровадження таких принципів: активності особистості, проблемності, інтеграції навчання і виховання, моделювання у формах навчальної роботи змісту і умов професійної діяльності фахівців. Особлива увага звертається на реалізацію поступового, поетапного переходу студентів до базових форм діяльності вищого рівня: від навчання академічного типу до професійної діяльності (ділові і дидактичні ігри) і до навчально-наукової роботи (виконання наукових досліджень).

Найбільш поширеними формами навчання є: лекція, семінар, консультація, лабораторні і практичні заняття, підготовка курсових і дипломних проектів, практика, конференція, конкурс наукових робіт, олімпіада. Важлива роль у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери належить самостійній роботі. Вона передбачає роботу з різними джерелами інформації і спрямована на сприйняття, осмислення, закріплення і відтворення

знань або виконання творчих пошукових і дослідницьких завдань. Ефективність самостійної науково-дослідницької діяльності студентів визначається такими умовами: творчим характером роботи; стимулюванням у слухачів пізнавальних інтересів і потреб у самостійній роботі через постановку перед ними професійно значущих, актуальних проблем; врахуванням індивідуальних інтересів і здібностей студентів; персоніфікацією завдань; організацією дієвої консультативної допомоги з боку викладачів та ін.

Вважаємо, що підвищенню якості професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери сприятиме реалізація компетентнісного і практико-орієнтованого підходів; залучення студентів до НДД не тільки під час аудиторного навчання, а й у процесі позааудиторної роботи (участь у дослідженнях, реалізації кафедральних тем і проектів, робота в наукових гуртках), волонтерської діяльності, практики, стажування та ін. Необхідним є створення у ЗВО певного навчально-наукового середовища, яке передбачає: дотримання принципу «навчання через дослідження» як основи академічної освіти; виконання студентами різноманітних самостійних наукових досліджень; залучення в освітній процес висококвалі-

фікованих кадрів-науковців; створення умов для розвитку і самореалізації талановитої молоді. Не менш важливим є науково-методичне забезпечення освітнього процесу, використання розробок і здобутків провідних вітчизняних і зарубіжних наукових шкіл з метою розвитку вмінь творчого пошуку і наукових досліджень майбутніх фахівців соціальної сфери.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Новий підхід до змісту, технологій і науково-методичного забезпечення науково-дослідницької діяльності студентів не передбачає заміну чи відмову від напрацьованих роками підходів чи методик. Мова йде про застосування накопиченого досвіду, поєднання нового й традиційного, про застосування на практиці науково обґрунтованих заходів, спрямованих на підвищення ефективності підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери, формування їхньої готовності до науково-дослідницької діяльності.

Перспективними напрямами подальших досліджень є розробка і впровадження організаційно-педагогічних умов застосування зарубіжного досвіду науково-дослідницької підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери у вітчизняній освітній практиці.

Список використаної літератури

- Черньонков Я. Науково-дослідна робота майбутніх учителів іноземних мов у процесі індивідуалізації їхньої професійної підготовки. *Наукові записки. Серія: філологічні науки*. 2012. Вип. 104 (2). С. 431–436.
- Голуб Т. П. Інтеракція змісту науково-дослідницької роботи студентів і якості вищої технічної освіти. *Наука і освіта*. 2011. Вип. 6. С. 51–54.
- Краевский В.В. Содержание образования – потребности, концепция, стандартизация. *Каким должен быть образовательный стандарт: Теоретические подходы к разработке стандарта общего образования* / ред. Л.П. Кезиной. В.Д. Шадрикова. Москва: Право, 2002. С. 94–124.
- Загвязинский В.И., Закирова А.Ф. Идея, замысел, гипотеза педагогического исследования. *Педагогика*. 2002. Вып. 2. С.7–11.

References

- Chernonkov Y. (2012). Naukovo-doslidna robota maybutnih uchiteliv inozemnih mov u protsesi individualizatsii ihnoi profesynoi pidgotovki. [Scientific research work of future teachers of foreign languages in the process of individualization of their professional preparation]. *Proceedings. Series: Philological Sciences*, 104 (2). 431–436. [in Ukrainian].
- Golub, T. P. (2011). Interaktsiia zmistu naukovo-doslidnytskoi roboty studentiv i yakosti vyshchoi tekhnichnoi osvity [Interaction of the content of scientific research work of students and the quality of higher technical education.]. *Science and Education*, 66 51–54. [in Ukrainian].
- Kraevskiy, V.V. (2002). Soderjanie obrazovaniya – potrebnosti, kontseptsiya, standartizatsiya. [Education content – needs, concept, standardization]. In L.P. Kezina, V.D. Shadrikova (Ed.). *What should be the educational standard: Theoretical approaches to the development of the standard of general education*. (94–124). Moscow: Pravo. [in Russian].
- Zagvyazinskiy, V.I., & Zakirova, A.F. (2002). Ideya, zamyisel, gipoteza pedagogicheskogo issledovaniya. [Idea, concept, hypothesis of pedagogical research]. *Pedagogy*, 2, 7–11. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 17.04.2019 р.

Стаття прийнята до друку 26.04.2019 р.

Логвиненко Татьяна

доктор педагогических наук, профессор
заведующая кафедрой социальной педагогики и коррекционного образования
Дрогобычский государственный педагогический университет имени Ивана Франко
г.Дрогобыч, Украина

НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЫ

Аннотация. В статье исследуется проблема научно-исследовательской деятельности будущих специалистов социальной сферы. Установлено, что научно-исследовательская деятельность актуализируется рядом взаимосвязанных факторов: социально-экономических (обострение традиционных для общества социальных проблем и возникновения новых, постоянное совершенствование нормативно-правовой базы), организационно-управленческих (развитие системы социальной защиты населения, технологизация социальной работы), педагогических (внедрение исследовательской составляющей в систему профессионального образования). Целью статьи является выявление особенностей научно-исследовательской деятельности как фактора повышения качества профессиональной подготовки будущих специалистов социальной сферы. Методы исследования: анализ, синтез, конкретизация, обобщение (применялись для изучения теоретических концепций, понятийно-терминологического аппарата, формулировки авторских обобщающих выводов). Обосновано, что в отечественной образовательной практике научно-исследовательская подготовка реализуется на основе системного, культурологического, личностно-деятельностного, аксиологического, контекстного подходов. Наиболее распространенными формами обучения являются: лекция, семинар, консультация, практические и

лабораторные занятия, подготовка курсовой, дипломной работы, практика, конференция, конкурс научных работ, олимпиада.

Ключевые слова: специалисты социальной сферы; научно-исследовательская деятельность; профессиональная подготовка; научные подходы; формы и методы научно-исследовательской подготовки.

Lohvynenko Tetyana

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Head of the Department of Social Pedagogy and Correctional Education
Drohobych State Pedagogical University named after Ivan Franko
Drohobych, Ukraine

SCIENTIFIC RESEARCH ACTIVITY AS A FACTOR OF IMPROVEMENT THE QUALITY OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS IN THE SOCIAL SPHERE

Abstract. The article deals with the problem of scientific research activity of future specialists in the social sphere. It has been established that scientific research activity is actualized by a number of interrelated factors: socio-economic (exacerbation of the traditional for society social problems and the emergence of new ones, continuous improvement of the legal and regulatory framework), organizational and managerial (development of the system of social protection of the population, technologization of social work), pedagogical (introduction of the research component into the system of professional education). The purpose of the article is to identify the features of scientific research activity as a factor of improvement the quality of professional training of future specialists in the social sphere. Methods of the research: analysis, synthesis, specification, generalization (used for the study of domestic and foreign scientific sources, theoretical concepts, conceptual-terminological apparatus, formulation of author's general conclusions). It has been found out that scientific research activity of the specialist in the social sphere is a special type of intellectual and creative activity, which is formed as a result of functioning of the mechanisms of search activity and is based on advanced research skills and research behavior experience. It has been established that the future professionals must have the following research skills: methodological (to analyze theoretical phenomena, to generalize the research problem, to apply theoretical knowledge in practice, to find a scientific solution to the problem), methodical (to carry out an experiment, to use methods of scientific research, to build a system of operations), technical (to use bibliographic and other catalogs, to illustrate tables, diagrams, to cite literature, to draw up research work). It has been substantiated that in the national educational practice scientific research preparation is being implemented on the basis of systemic, culturological, personal-activity, axiological, context approaches. The most common forms of learning are theoretical (lectures, seminars, consultations) and practical (laboratory, practical classes, preparation of thesis, practice, conference, competition of scientific works, olympiad). Leading role in the process of scientific research preparation belongs to independent work, which involves preparing of essays, writing course papers, bachelor's and diploma thesis, performing the research tasks.

Key words: specialists in the social sphere; scientific research activity; professional preparation; scientific approaches; forms and methods of scientific research preparation.